

'בזכות אישה קרה הנס': קונפורמיות וחתרנות בהיגוד נשי־חרדי של סיפור יהודית

נגה ליבי כהן

מאמר זה בוחן מחדש את ההנחה המקובלת לפיה פולקלור נשי משמש אמצעי ביטוי לשיח נשי המושתק בתרבות הרשמית השלטת ומבטא תפיסות שחותרות תחת המוסכמות הפטריארכליות. השוואה בין אירוע היגוד נשי־חרדי של 'סיפור יהודית' ובין ספר יהודית החיצוני מעלה כי אמנם הספר הכתוב מבטא מסרים החותרים תחת הסדר הפטריארכלי, אך בנוסח הנשי שסופר בעל פה בולט קולו של עולם הערכים הדתי האנדרוצנטרי, ולא הקול הנשי המתנגד.

'סיפור יהודית' הוא סיפורה של אשה יהודייה חסודה ויפת תואר שמצילה את בני עמה מאימתו של צבא האויב בהנהגתו של הולופרנס. בתחבולנות ובאמצעות שימוש ביופייה יהודית נכנסת אל מחנה האויב ויוצרת יחסי קרבה עם הולופרנס, ובסיומו של משתה היא מנצלת את שיכרונו ועורפת את ראשו. הסיפור מסופר בחברה החרדית בתור אחת מאגדות חג החנוכה, ומורות בבית הספר החרדי לבנות 'בית יעקב' בחרו בו בתור סיפור הממחיש את חלקן של הנשים במסורת היהודית.

מקור הסיפור בספר יהודית, ספר חיצוני מתקופת הבית השני. על אף הדרתו של הספר, הופיע הסיפור מחדש בימי הביניים בנוסחים עבריים מגוונים. הסיפור נקשר לקורות מרד החשמונאים ולחג החנוכה רק בצורתו העברית הימִי־ביניימית, וצורה זו היא שנשמרה במסורת עד ימינו, בכתב ובעל פה.

הניתוח ההקשרי של אירוע ההיגוד מראה כי המורה, בשיתוף תלמידותיה, יוצרת טקסט מורכב ופוליפוני, ומאיר את הסדקים שנוצרים כאשר קול נשי דובר 'שפה גברית'. למסר ההגמוני מפריעים לעתים רעיונות חתרניים, אך כשרעיונות אלו מקבלים צורה ברורה, הם מושתקים ומורחקים על ידי הסמכות המספרת המחויבת לאינדוקטרינציה החרדית השמרנית מתוקף תפקידה, ובעיקר מתוקף השתייכותה וזהותה הדתית. קיומם של חזרתיות, עודפות, פערים ושיבושים בטקסט מבטאים לדעתי את המתח בין הערכים השמרניים של המורה, השייכת לקבוצת הזיקה החרדית, ובין אותם אינטרסים נשיים שמביאים אותה להאיר את הווית הנשית ברפרטואר סיפורי הגבורה של חנוכה, ולבחור דווקא בסיפור יהודית על יסודותיו האנטי־פטריארכליים.

נגה ליבי כהן, המחלקה לספרות עברית והחטיבה לפולקלור, אוניברסיטת בן־גוריון בנגב, ת"ד 653, באר שבע 8410501, והמכללה האקדמית אחוזה, ד.ג. שקמים 7980400
eshelli@post.bgu.ac.il